

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 90 1969

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ.

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Tideström, Gunnar Brandell

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Hällbyg. 34 c, 752 28 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1970

om herraväldet. Författaren har i flera fall kunnat ägna Strindbergs romaner ett intressant och berikande studium, men han har dessutom velat se dem i ett samlande perspektiv och teckna in dem i en utvecklingskurva. Det är dessa senare honetta ambitioner som i någon mån kan uppväcka läsarens kritiklusta.

Som ett ständigt återkommande motiv har författaren utpekat »the quest for identity, the ceaseless exploration of the self and the forces and things that condition its existence». Problemet är bara att denna samlade rubrik tenderar att bli alltför mångtydig och vag. Den litteräre protagonistens relationer till makrosociala och mikrosociala krafter, till religion, lagar, klassintressen, till föräldraauktoritet, erotik, vänskap, yrkesambition, allt detta och mycket därtill kan sägas falla under rubriken. En rubrik som inget utelämnar och inget förklarar.

En annan metodisk oklarhet ligger i själva texturvalet. Författaren gör ingen skillnad mellan öppet självbiografiska, fördolt självbiografiska och rena fiktionstexter. Tjänstekvinnans son, En dåres försvarstal och Syndabocken är enligt detta synsätt jämförbara storheter: de är alla romaner och bör betraktas som sådana. Jag skulle tro att författaren här uppträder i en i och för sig begriplig opposition mot den svenska stundbergforskningens ensidigt biografiska hållning. Ändå verkar det diskutabelt att som roman behandla självbiografien, som tillkom i öppen och uttalad motsättning till fiktionromanen.

Det är oklart vilka principer som egentligen väglett Johannesson vid texturvalet. Några, men långt ifrån alla, längre noveller i Svenska Öden och Äventyr samt Skärkarlsliv bryts ur sina sammanhang och upphöjs till rang, heder och värdighet av roman. Å andra sidan utelämnas helt Legender och Götiska Rummen — »both of which add little to the development of the theme and are inferior works of literature». Här dikteras texturvalet av en estetisk värdering, som med nödvändighet måste vara subjektiv. Avgörande har väl varit att Götiska Rummen inte kunnat infogas under rubriken »quest for identity». Denna samhällskritiska och kalejdoskopiska bok saknar ett centralt medvetande i fokus.

Johannesson betraktar Strindbergs romaner som anhalter i en lång process av självterapi, som beskriver en kurva från nihilistiskt förkastande av en korrumpad värld till ett tillstånd av resignerat betraktande. Det är särskilt i texten som Ensam och Syndabocken som Johannesson finner denna senare attityd belagd.

Denna kurva kan te sig vacker men knappast övertygande. Strindbergs utveckling är ingen utveckling i egentlig mening, snarare ett pend-

lande mellan vissa konstanta attityder. Resignationen är aldrig annat än momentan. Efter de septembersvala stämningarna i Ensam urladdas åskmolnen över Svarta Fanor. Syndabocken erbjuder ett rastställe av humanitet och resignation, kanske på grund av diktarens nästan unika framgång att distansera huvudpersonen från sitt eget öde. Men efter Syndabocken skulle som bekant pendeln slå över igen.

Vad här har anförts riktar sig nästan uteslutande mot Johannessons samlade och syntetiserande grepp. Jag vill gärna understryka, att denna kritik inte på något sätt drabbar vad jag betraktar som det vägande i boken, nämligen de enskilda romananalyserna. Flera av dessa är fräscha och okonventionella i greppet samt mycket givande i analysen.

Särskilt givande finner jag läsningarna av Tschandala, I havsbandet, Inferno och Syndabocken. Utgående från ett uppslag av Hans Lindström studerar Johannesson Tschandala som en kriminalroman utan förbrytare och brott, ett i all sin enkelhet mycket fruktbart grepp. Genomgående och mycket beslutsamt söker han undvika en biografisk läsning. Inferno ser han som ett litterärt konstverk, en roman, och det är anmärkningsvärt vilka vackra resultat detta synsätt kan föra med sig.

Johannessons värderingar är balanserade, hans pedagogiska hållning är diskret och väl överlagd. Den ingernationella publiken har fått en nyttigt och lovvärd introduktion till romanförfattaren Strindberg.

Sven Delblanc

Thomas Winner: *Chekhov and his Prose*. Holt, Rinehart & Winston. New York 1966.

Under sin korta livstid (han dog 44 år gammal) hann Tjechov skriva över 600 berättelser och kåserier. Större delen tillhör hans medarbetarskap i den lätta pressen i början av 1880-talet; de sista åren nöjde han sig med ett par berättelser om året. Det är utvecklingen från pseudonymen Antosja Tjechonte till Anton Tjechov, från den bekymmerslöse humoreskförfattaren till den banbrytande novellisten och dramatikern, en utveckling mot fördjupad människokunskap och personlig insikt, ökad medvetenhet om det ryska livets problematik, ett allt större berättartekniskt mästarskap. En kronologisk linje syns alltså passa bäst som underlag för en studie av novellisten Tjechov. Samtidigt kan den gängse modellen »liv och verk» lugnt läggas åt sidan: Tjechovs personliga liv förklarar mycket litet i berättelserna, själva lämnar de

inte ut några nycklar till Tjechovs privatliv eller personlighet. Också den komparativa aspekten ger magert utbyte: Turgenev, Tolstoj, Maupassant — det väsentliga är här inte influenser utan det sätt på vilket Tjechov finner egna lösningar på likartade tekniska problem. Den sociala bakgrunden spelar större roll (som hos alla ryska författare) men har starkt överbetonats av moderna ryska forskare (t. ex. Berdnikov, A. P. Čechov, 1961).

Tjechovs utveckling är framför allt en fråga om stil, berättarteknik, tematik. Av speciellt intresse är åren 1886–90, en övergångsperiod, när han utformar sin nya novellteknik (»Stäppen» utgör här ett slags experimentverkstad), arbetar på en roman, diskuterar olika möjligheter av »engagemang» som låter sig förenas med de principer om »konstnärlighet» och »objektivitet», som han samtidigt energiskt försvarar. Han finner snart denna nya stil (som givetvis växer fram ur hans tidigare) med de typiskt tjechovska ingredienserna av stämning, undertext, impressionism eller vad man nu vill benämna dem. Ändå är det anmärkningsvärt i hur hög grad han varierar sina mönster, hur han undgår att upprepa sig själv. En rysk forskare har sagt att berättelserna från 90-talet är alla satta i olika tonart och en analys av stil och berättarmetoder visar hur riktigt det är. Även om det finns motiv och stilgrepp som binder dem samman måste varje berättelse av Tjechov analyseras för sig som självständiga lösningar av olika stilistiska och tematiska problem.

Det finns redan några böcker på engelska om Tjechovs liv (Magarshak, Simmons) och om hans dramatik (Magarshak, Valency). Thomas Winner är den första som ger en samlad översikt av hans novellistik. Det är en utmärkt introduktion. Han följer en kronologisk linje men söker samtidigt samla berättelserna till tematiska enheter som understryks av kapitelrubrikerna (Chekhov and Tolstoy, *The Searching Stories*, *The Narcissus Theme*, *The Bourgeoisie*, *Beauty and Banality*, *Life in a Shell*). Metoden, som ger överskådlighet och sammanhållning, har redan använts av ryska forskare. Det finns en del som talar för den men den kan samtidigt ge ett oriktigt intryck av att Tjechovs utveckling är framför allt tematisk, att han går från en grupp av ämnen till en annan. Den medför också lätt att berättelser, som inte passar in under kapitelrubrikerna, helt faller bort. Hos Winner saknar man sålunda med en viss förvåning två sådana välkända och berömda noveller som »Studenten» (en av Tjechovs egna favoritberättelser) och framför allt »Biskopen».

De berättelser som Winner väljer analyserar han klart och utförligt. Ofta har han friska,

personliga synpunkter: han läser »Stäppen» som en allegori om liv och död (det finns andra, sämre tolkningar) och han påpekar Tjechovs användning av »archetypes», både antika (Ariadne, Narcissus, Amor och Psyche) och litterära (Hamlet, Anna Karenina). Trots att boken främst är skriven som en introduktion för amerikanska läsare får han med en rad intressanta synpunkter på Tjechovs stil och språk. Man kunde dock önska en utförligare behandling av berättartekniken, av de element som ger Tjechovnovellen dess speciella prägel: berättarens roll och point-of-view-tekniken, den impressionistiska struktureringen av novellerna, som lämnar åt läsaren att själv forma helhetsbilden och framför allt »lyrismen» eller, rättare sagt, den väl avvägda balansen mellan stämningsskapande och neutrala stildrag.

Nils Åke Nilsson

Fransk romanhistoria

I sin förträffliga serie Collection U, avdelningen Lettres Françaises, har förlagshuset Armand Colin utgivit två handböcker till den franska romanens historia. Franska revolutionen utgör den naturliga gränsen; för tiden fram till revolutionen svarar Henri Coulet med två volymer och för tiden efter Michel Raimond med en volym. Raimond har för övrigt tidigare dokumenterat sig som romanforskare med dissertationen *La Crise du roman des lendemains du naturalisme aux années vingt* (1966).

Henri Coulet: *Le Roman jusqu'à la Révolution*. T. 1–2. Paris 1967–1968.

I första delen av verket tecknar Henri Coulet på 556 sidor den franska romanens historia till och med 1700-talet. I den andra samlar han på 279 sidor en antologi, som omfattar dels teoretiska och kritiska texter till romanens historia, dels läs- och stilprov ur romaner, som han kommenterat i sin första del.

Det blir huvudsakligen Coulets del om romanens historia, som jag kommer att uppehålla mig vid. Antologidelens urval blir nämligen icke representativt, därför att Coulet — som han öppet deklarerar i förordet — inte medtagit »les textes les plus pénétrants, parce qu'ils sont aussi les plus connus, ceux que tout étudiant a lus ou peut lire dans des manuels, des recueils scolaires ou des éditions courantes» (2, s. 5.). Det blir för all del ändå många intressanta och stimulerande texter från Chrétien de Troyes till de Sade, som Coulet presenterar. Man får t. ex. smakprov ur Fancans *Le Tombeau des Romains* (1626) och ur Huets berömda *Traité de l'Origine des Romains* (1670). Men